

Република Србија

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

**ИЗВЕШТАЈ О РЕЗУЛТАТИМА ЕВАЛУАТИВНОГ
ИСТРАЖИВАЊА О ИЗБОРНОМ ПРОГРАМУ
ВЕРСКА НАСТАВА У ОСНОВНОЈ И СРЕДЊОЈ ШКОЛИ**

Београд, 2023

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	3
1.1. Верска настава и Грађанско васпитање у школама у Србији	3
1.1.1. Увођење предмета Верска настава у основне и средње школе.....	3
1.2. Контекст евалуативног истраживања	5
1.2.1. Контекст Програма наставе и учења изборних програма као предмет евалуације	5
1.2.2. Контекст узорка – ученици основних и средњих школа који похађају изборни програм Верска настава и наставници као циљне групе у истраживању.....	6
1.3. Методолошки оквир евалуативног истраживања организација и спровођење.....	7
1.3.1. Методолошки оквир за евалуацију и главне евалуативне активности	8
1.3.2. Узорак испитаника у евалуацији	9
1.3.3. Истраживачке методе, технике и инструменти.....	9
1.3.4. Опис инструмената.....	9
1.3.5. Начин приказивања резултата евалуације	10
2. ОГРАНИЧЕЊЕ СТУДИЈЕ.....	11
3. РЕЗУЛТАТИ ДЕСКРИПТИВНЕ СТАТИСТИКЕ	12
3.1. Приказ података из Упитника за наставнике	12
3.1.1. Опште информације о наставницима који реализују Верску наставу	12
3.1.2. Процене наставника о квалитету Програма наставе и учења.....	14
3.1.3. Резултати самопроцене компетенција наставника Верске наставе.....	17
3.1.4. Резултати налаза наставника Верске наставе по питању реализације и статуса предмета ..	20
3.2. РЕЗУЛТАТИ ДЕСКРИПТИВНЕ СТАТИСТИКЕ – УЧЕНИЦИ ОСНОВНИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА	26
3.2.1. Опште задовољство ученика часовима Верском наставом.....	26

1. УВОД

1.1. Верска настава и Грађанско васпитање у школама у Србији

Увођење Верске наставе и Грађанског васпитања у школе у Србији школске 2001/2002. године представља значајну новину како због садржаја ових предмета тако и због њиховог статуса. Иако је законска регулатива допуштала статус изборних предмета и раније у нашој тадашњој школској пракси, ова могућност је мало коришћена.

Године 2001, Верска настава и Грађанско васпитања уводе се у образовни систем Републике Србије као факултативни предмети у први разред основне и први разред средње школе, што практично значи да ученици могу да похађају наставу оба предмета, да изаберу једну од две понуђене могућности или ниједну.

Следеће школске године 2002/2003, Верска настава и Грађанско васпитање добијају статус изборних предмета. Њихов статус се мењао све до 2006/2007. године када су постали обавезни изборни предмети, што подразумева обавезан избор и обавезно похађање једног од ова два предмета. Дакле, сваки ученик¹ у основној и средњој школи имао је обавезу да бира један или други предмет. У наредним изменама и допунама прописа у области образовања и у реформама школских курикулума, ученицима је дозвољено да једном у току образовања (у основној или средњој школи) могу да промене обавезни изборни предмет. У складу са актуелним реформским променама, које су претежно усмерене на унаређивање курикулума, ови предмети добијају нови назив – изборни програми, али је обавезност избора и даље на снази.

Може се закључити да са Грађанским васпитањем и Верском наставом постоји значајно искуство које је дуже од две деценије и да стечене увиде треба искористити за даљи развој школских курикулума, у целини или на нивоу изборних програма.

1.1.1. Увођење предмета Верска настава у основне и средње школе

Још од времена постепеног развоја образовног система у Србији, након ослобађања од турске власти, веронаука је свеprisутна у школи под различитим називима. У време владавине кнеза Милоша постављени су темељи школства у Србији. У периоду 1858–1878. донето је више нових законских прописа који уређују образовање у том периоду, а у једном од њих писало је: „Основне школе новим законом одређене су као почетне народне школе, у којима се као главно има учити: наука хришћанска, читање, писање, рачунање и појање.”

Даље, Верска настава (веронаука) јесте настава која је пре Другог светског рата у Југославији извођена и у основним и у средњим школама. Са завршетком Другог светског рата и одвајањем школе од цркве било је јасно да је то крај веронауке у школама и тада наступа период када је из школског система веронаука била искључена. У овом периоду процес одвајања државе од цркве требало је да друштвени значај религије сведе на минимум.

Како наводи група истраживача у свом раду, свакоме ко се почетком деведесетих година прошлог века бавио проучавањем друштва и школства није била потребна посебна научна далековидост да уочи близину тренутка када ће враћање религијских садржаја у школске

¹ Термин „ученик” у Извештају има опште значење и обухвата ученице и ученике. Исти је случај са термином учитељ, наставник, професор.

програме постати реалност и било је само питање времена када ће веронаука бити поново уведена у образовни систем.

Влада Републике Србије, 27. јула 2001. године, донела је Уредбу о остваривању и организовању Верске наставе и наставе алтернативног предмета у основној и средњој школи (*Сл. гласник РС, Просветни гласник, 2001а*). Ова уредба садржи све појединости о остваривању и организовању верске наставе за традиционалне цркве и верске заједнице у основној и средњој школи. Обухваћене су: Српска православна црква, Исламска заједница, Католичка црква, Словачка евангеличка црква, Јеврејска заједница, Реформатска хришћанска црква и Евангеличка хришћанска црква. Оваквом уредбом било је јасно да се у наш образовни систем уводи Верска настава као строго конфесионално одређена, а не као општеобразовни предмет.

20. октобра 2001. године, донет је *Правилник о наставном плану и програму предмета Верска настава за први разред основне школе* (*Сл. гласник РС, Просветни гласник, 2001б*). Овим правилником алтернативни предмет (како је био насловљен у Уредби), дефинитивно је назван Грађанско васпитање а Верска настава је остала под истим називом. У наведеном *Просветном гласнику* дат је и *Правилник о врсти стручне спреме наставника Верске наставе за први разред средње и први разред основне школе, као и о критеријумима и начину оцењивања ученика који похађа Верску наставу*.

Пре него што су се појавили планови и програми за овај предмет, било је јасно да је велики изазов именовати адекватан кадар који ће изводити Верску наставу. У циљу припреме будућих наставника, септембра месеца 2001. године, одржан је семинар за припрему наставника у организацији Министарства вера и Министарства просвете.

Од 2006/2007. године, када су Верска настава и Грађанско васпитање постали обавезни изборни предмети, до данас мање-више оба предмета су се реализовала без неких већих изазова уз сталну тенденцију осигурања квалитета наставе.

За реализацију програма предмета Верска настава предвиђен је један час недељно, што на годишњем нивоу износи до 36 часова, у зависности од разреда. Критеријуми за оцењивање су редовно похађање наставе, заинтересованост и активно укључивање у процес наставе.

1.2. Контекст евалуативног истраживања

Након двадесет и две године реализације ових предмета, на системском нивоу је идентификована потреба за ревизијом и унапређивањем Програма наставе и учења као и за конципирањем нових обука за наставнике. С тим циљем је и спроведено ово евалуативно истраживање да би се испитали квалитет Програма наставе и учења и компетенције наставника. Министарство просвете, науке и технолошког развоја ово истраживање поверило је Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Дописом Министарства просвете, број 610-00-01190/2022-01 од 11. 10. 2022. године, који је упућен Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања, **покренута је иницијатива за евалуацију програма Грађанско васпитање и Верска настава у основној и средњој школи, са циљем обезбеђивања података о степену остварености циљева и исхода наведених програма, квалитета уџбеника, као и задовољства ученика и наставника.**

Комплетан поступак евалуације, која је имала за предмет квалитет наставних програма на свим нивоима учења и компетенције наставника за успешно остваривање програмских циљева и захтева, спровео је Центар за међународна и национална испитивања и развојно-истраживачке послове у Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања.

Очекује се да резултати ове евалуативне студије буду основа за унапређивање наставних програма предмета Верска настава у основној и средњој школи и основа за осмишљавање програма стручног усавршавања за наставнике који остварују овај предмет и пружање додатне стручне подршке која ће бити у функцији осигурања квалитета предмета Верска настава.

У овом извештају приказани су сумирани резултати дескриптивне статистике и дати су неки основни закључци.

У посебном поглављу приказани су главни налази изабраних студија са циљем да се допринесе комплетирању података од значаја за доношење одлука на системском нивоу.

Саставни део извештаја је и поглавље које се односи на ограничења студије.

1.2.1. Контекст Програма наставе и учења изборних програма као предмет евалуације

Програме наставе и учења Верске наставе и Грађанског васпитања припрема Завод за унапређивање образовања и васпитања, у сарадњи са истакнутим стручњацима за ове области и они су структурирани као и сви остали програми наставе и учења, а све у складу са принципима савременог планирања и програмирања које је усмерено на очекиване исходе учења и развој компетенција на више нивоа (кључне, међупредметне, предметне).

Структуру Програма наставе и учења за Верску наставу чине следећи елементи: тема (са наставним јединицама), циљ, исходи (когнитивни и афективни аспект), препоручени садржаји по темама и начин остваривања програма.

Када је у питању Грађанско васпитање, структуру Програма наставе и учења чине следећи елементи: циљ програма, компетенције са знањима и вештинама које до њих воде, исходи, садржаји и упутство са примерима.

1.2.2. Контекст узорка – ученици основних и средњих школа који похађају изборни програм Верска настава и наставници као циљне групе у истраживању

Полазну основу за узорак чини популација ученика основних и средњих школа као и наставника који реализују обавезан изборни програм Верска настава.

За квалитет истраживања у истраживачком смислу сматра се довољан и репрезентативан узорак у одабраној циљној популацији.

Морамо узети у обзир да на нивоу школских година постоје промене у односу на број ученика који похађају овај обавезан изборни програм. Најчешће је већи број ученика који похађају Верску наставу (око 60%).

Када је у питању број наставника који остварују изборне програме, према подацима у ЈИСП-у за школску 2022/2023. годину, Верску наставу остварује око 1.500 наставника у основној школи и око 600 наставника у средњој школи.

1.3. Методолошки оквир евалуативног истраживања организација и спровођење

Методологија евалуације се односи на:

- Програм наставе и учења за Верску наставу у основној и средњој школи;
- процену степена остварености циљева и исхода овог изборног програма;
- квалитет уџбеника за изборни програм;
- задовољство ученика и наставника изборним програмом.

У вези са наведеним предметима евалуације уведена су и додатна истраживачка питања/теме ради обезбеђивања додатних доказа о кључним предметима евалуације:

- мишљење наставника о статусу изборног програма;
- компетенције наставника изборног програма и потребе за даљим стручним усавршавањем;
- мишљење наставника и ученика о могућностима унапређивања изборног програма.

Методолошки оквир за евалуацију изборног програма Верска настава садржао је следеће кораке:

- дефинисање циља, истраживачких задатака и очекиваних исхода евалуације;
- дефинисање циљне групе и узорка испитаника;
- дефинисање и креирање истраживачких инструмената посебно за ову намену;
- дефинисање квалитативних и квантитативних метода и поступака за прикупљање релевантних, поузданих и објективних података о предностима и недостацима постојећих наставних програма Верске наставе у основним и средњим школама;
- дефинисање квалитативних и квантитативних метода и поступака за прикупљање релевантних, поузданих и објективних података о постојећим компетенцијама наставника који остварују наставу овог предмета у основним и средњим школама и за идентификовање њихових потреба за даљим професионалним развојем;
- реализовање истраживања на терену и путем интернета и фокус група;
- утврђивање начина систематизовања и селекције добијених података који су саставни део евалуативног извештаја.

Сврха реализоване евалуације је унапређивање Програма наставе и учења предмета Верска настава у основној и средњој школи и развој компетенција наставника који реализују овај предмет.

Циљ евалуације био је утврђивање потреба за унапређивањем Програма наставе и учења изборног програма у основној и средњој школи, развој квалитета уџбеника, приручника и других наставних материјала, утврђивање потреба за даљим стручним усавршавањем и развојем компетенција наставника који овај предмет остварују у основним и средњим школама. На основу резултата евалуације очекује се ревизија Програма наставе и учења, уџбеника и осмишљавање стручне подршке/обука за наставнике овог програма.

Задаци евалуације

На основу циља истраживања утврђени су основни и додатни задаци овог евалуативног истраживања:

1. Испитати степен остварености циљева и исхода Верске наставе у основној и средњој школи (самовредновање наставника, спољашње вредновање, мишљење наставника и ученика).
2. Испитати мишљење наставника о квалитету програма Верске наставе у основној и средњој школи.
3. Испитати мишљење наставника о квалитету уџбеника, приручника и другог наставног материјала за Верску наставу у основној и средњој школи.
4. Испитати задовољство наставника Верске наставе кључним аспектима наставе:
 - самопроцена квалитета наставног рада (планирање, остваривање, евалуација, услови);
 - самопроцена компетенција за остваривање Програма наставе и учења;
 - процена добити изучавања овог предмета и његовог значаја за укупни развој ученика, кључних и међупредметних компетенција;
 - мишљење о постојећем моделу остваривања овог изборног програма (статус програма, фонд часова и дужина изучавања).
5. Испитати задовољство ученика квалитетом наставе и учења у оквиру Верске наставе (сврха, исходи, садржаји, начини рада, праћење и вредновање, наставни материјал, мотивација, комуникација и др.).

1.3.1. Методолошки оквир за евалуацију и главне евалуативне активности

У складу са сврхом, предметом, циљем и задацима евалуативног истраживања, исто је спроведено кроз следеће фазе:

1. Упознавање са специфичностима контекста у коме се реализује Верска настава у основним и средњим школама у Србији и са циљевима и садржајима Програма наставе и учења за 8+4 разреда.
2. Остваривање евалуативних активности на основу утврђеног методолошког оквира.
3. Анализа и тумачење резултата испитивања на нивоу истраживачких задатака и циљних група испитаника.
4. Припрема евалуативног извештаја.

Свака наведена активност подразумевала је осмишљавање, структурирање, организацију и реализовање специфичних активности за које су били задужени запослени у Центру за међународна и национална испитивања и развојно-истраживачке послове из Завода за вредновање квалитета васпитања и образовања. Анализирана су сва важећа законска и подзаконска акта којима се регулишу главна питања реализације овог предмета, прикупљени су и анализирани су Програми наставе и учења Верске наставе за све разреде основне и средње школе, прикупљени су подаци о постојећим обукама и анализирани су доступне истраживачке студије о Верској настави.

1.3.2. Узорак испитаника у евалуацији

Узорак наставника има одлике и пригодног и намерног узорка. Испитаници су регрутовани онлајн, дистрибуирањем линка за упитник путем школских управа, преко директора школа директно ка испитанику. Пригодност се огледа у избору испитаника из групе наставника којима је била доступна интернет конекција, а који су желели да учествују у истраживању, дакле волонтерски. Већа варијабилност обезбеђена је слањем линка свим доступним школама из различитих региона и места различитог степена развијености. Због природе истраживања било је важно да се обезбеде испитаници – „експерти”, који се могу сматрати релевантним извором информација.

Треба разграничити да је у фокус групама учествовао узорак наставника које су позивали водитељи фокус група (просветни саветници), бирајући високо мотивисане професионалце који би дали допринос у прикупљању квалитативних података у односу на циљ истраживања. У оквиру фокус група вођени су конструктивни разговори на задате теме које се односе на циљеве истраживања и наставници су износили своје ставове и мишљења и оцењивали теме и изазове који се тичу предмета Верска настава за сваки од разреда у основној и средњој школи понаособ.

У онлајн анкетирању које се тиче овог предмета учествовало је укупно 776 наставника Верске наставе (30,2% жена и 69,8% мушкараца).

1.3.3. Истраживачке методе, технике и инструменти

Примењене истраживачке методе су:

- квантитативна метода – анонимно анкетирање две циљне групе испитаника (наставници, ученици) и
- дескриптивно-аналитичка метода, са фокусом на квалитативни приступ у анализи података.

Истраживачке технике су обухватале:

- спровођење фокус група за оба предмета (наставници, стручни сарадници, ученици);
- анкетирање (наставници, ученици);
- анализу резултата самовредновања и спољашњег вредновања квалитета Програма наставе и учења.

1.3.4. Опис инструмената

- Упитник за индивидуалну примену у електронском формату за наставнике Верске наставе садржао је питања која се односе на: компетенције наставника, квалитет изборног програма, степен остварености циљева и исхода, квалитет уџбеника и наставног материјала, статус програма и улогу у развоју ученика, задовољство наставника и могућности унапређивања садржаја и активности, потребе за стручним усавршавањем и самопроцену стандарда у настави. Упитник је анониман, са питањима затвореног типа (вишеструки избор и скале процене). Електронски формат упитника омогућава једноставну обраду података.
- Упитник за индивидуалну примену у електронском формату или штампаном формату за ученике основне и средње школе садржао је питања која се односе на: задовољство наставом, квалитет изборног програма, степен остварености циљева и исхода,

унапређивање програма и рада наставника. Упитник је анониман, са питањима затвореног типа (вишеструки избор и скале процене). Електронски формат упитника омогућава једноставну обраду података, али се оставља могућност да се на фокус групи ученици анкетају путем штампаног упитника.

- Водич за спровођење фокус група наставника садржао је упутство за спровођење фокус група и оквирна питања за вођење разговора како би се испитала мишљења и ставови наставника и стручних сарадника о квалитету Програма наставе и учења и о кључним питањима за унапређивање. У оквиру фокус група примењује се и скала процене за анализу тема у оквиру изборног програма (примереност теме узрасту, занимљивост за ученике, адекватност садржаја у односу на тему и важност теме за постизање прописаних очекиваних циљева и исхода програма).
- Према процени, фокус групе се могу организовати непосредно или на даљину (*Zoom* или *Microsoft Teams*).
- Формат за процену квалитета у области Програма наставе и учења који се користи у спољашњем вредновању (према регулативи која уређује вредновање квалитета рада установа).

1.3.5. Начин приказивања резултата евалуације

С обзиром на то да студија није реализована на начин на који је планирано (детаљније у поглављу 2), биће приказани основни резултати добијени из дескриптивне статистике о мишљењу наставника и ученика. Резултати су за наставнике углавном приказивани збирно, односно где је било простора, резултати су приказивани по конфесијама. Како није било значајних разлика између ученика основних и средњих школа, резултати су такође приказивани збирно за оба школска циклуса. Првенствено ће бити приказани резултати добијени на узорку наставника, док ће у поглављу након тога бити приказани резултати добијени на узорку ученика.

2. ОГРАНИЧЕЊЕ СТУДИЈЕ

Од планиране методологије одступило се услед новонасталих околности које су утицале на прикупљање квалитативних података кроз планиране фокус групе.

Наиме, у току самог истраживања, на захтев упућен Министарству просвете путем дописа од стране највиших представника традиционалних цркава и верских заједница (који је касније достављен и Заводу), планиране фокус групе нису одржане у обиму који је то почетна методологија предвиђала.

Евалуативне студије су део редовног система за осигурање квалитета наставе и учења, које се спроводе за све програме наставе и учења и имају високи практични значај у сталном процесу за побољшање образовања.

У даљем тексту овог документа биће представљени искључиво налази и дескриптивна статистика која се односи на прикупљање података из онлајн упитника у коме је учествовало 776 наставника који предају Верску наставу у основним и средњим школама у Републици Србији.

Квалитативни налази који су планирани кроз прикупљање података у оквиру фокус група неће бити предмет овог разматрања будући да су од планиране 23 фокус групе за наставнике Верске наставе за свих 7 конфесија, реализоване само 4 фокус групе.

Извођење општих закључака и препорука за систем није могуће будући да су за то неопходни обједињени подаци који су уједно од изузетног значаја за било какве дубље анализе иза којих би уследиле валидне препоруке јасно дефинисане циљем истраживања.

3. РЕЗУЛТАТИ ДЕСКРИПТИВНЕ СТАТИСТИКЕ

3.1. Приказ података из Упитника за наставнике

У овом поглављу представљени су евалуативни налази који се односе на опште податке о наставницима, Програму наставе и учења и његовој реализацији. Биће представљени резултати који се односе на самопроцену компетенција наставника Верске наставе, квалитет Програма наставе и учења Верске наставе, као и могућности за унапређивање овог предмета у школи.

3.1.1. Опште информације о наставницима који реализују Верску наставу

У анкети је учествовало укупно 776 наставника који предају Верску наставу и то 87% (675) наставника предају Православни катихизис, 3,9% (30) наставника који предају Католички вјеронаук, 6,7% (52) наставника који предају Исламску вјеронауку, 1,2% (9) наставника који предају Евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в. 0,6% (5) наставника који предају верско васпитање Хришћанско-реформатске цркве, 0,6% (5) наставника који предају хришћанску етику Евангеличке цркве, 0% (0) наставника који предају Веронауку – јудаизам².

Од укупног броја наставника који предају Верску наставу који су попунили анкету, 69,8% (542) су припадници мушког пола, док су 30,2% (234) припадници женског пола. Резултати приказани у Табели 1 представљају укупан број наставника који су попунили анкету и дистрибуцију према полу за сваку од наведених конфесија. Остваривање програма Верске наставе за 97,6% (757) је њихов лични избор.

Табела 1. Дистрибуција наставника Верске наставе према полу

	Пол:	
	мушки	женски
Православни катихизис (веронаука)	72,5%	27,5%
Католички вјеронаук	43,3%	56,7%
Исламска вјеронаука (илмудин)	61,5%	38,5%
Евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в.	0,0%	100,0%
Верско васпитање Реформатске хришћанске цркве	40,0%	60,0%
Хришћанска етика Евангеличко-хришћанске цркве	100,0%	0,0%

² У последњих неколико година у образовно-васпитним установама нема ученика који изучавају Верску наставу Јеврејске заједнице. Верска настава за децу и младе је организована у оквиру јеврејских заједница у општинама које имају основану ову врсту активности и њу реализује рабин.

Налази у Табели 2 представљају приказ и дистрибуцију наставника Верске наставе у основним и средњим школама у Србији према годинама радног стажа.

Табела 2. Дистрибуција наставника Верске наставе по конфесијама према годинама радног стажа

	0–5 година	5–10 година	10–15 година	15–20 година	25 година и више
Православни катихизис (веронаука)	24,8%	20,8%	24,2%	27,9%	2,2%
Католички вјеронаук	3,3%	6,7%	26,7%	53,3%	10,0%
Исламска вјеронаука (илмудин)	17,3%	32,7%	28,8%	21,2%	0,0%
Евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в.	0,0%	22,2%	44,4%	0,0%	33,3%
Верско васпитање Реформатске хришћанске цркве	0,0%	20,0%	20,0%	60,0%	0,0%
Хришћанска етика Евангеличко-хришћанске цркве	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%

Посматрајући податке у Табели 2 можемо закључити да више од половине испитаника из узорка има укупно више од 10 година стажа у образовању, тако да можемо закључити да се ради о искусним наставницима, практичарима и методичарима који су обезбедили квалитетне информације за саму студију.

Када је у питању конкретно искуство у остваривању Верске наставе, око 74% наставника има нешто више од 5 година искуства, а остатак ове послове остварује у трајању до пет година. Ово је такође податак који указује на то да се учесници у студији могу сматрати компетентним учесницима у истраживању.

Табела 3. Дистрибуција наставника према радном искуству у остваривању Верске наставе по конфесијама

	0–5 година	5–10 година	10–15 година	15–20 година
Православни катихизис (веронаука)	26,9%	21,8%	23,6%	27,6%
Католички вјеронаук	10,0%	3,3%	36,7%	50,0%
Исламска вјеронаука (илмудин)	25,0%	25,0%	30,8%	19,2%
Евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в.	11,1%	22,2%	44,4%	22,2%
Верско васпитање Реформатске хришћанске цркве	20,0%	20,0%	20,0%	40,0%
Хришћанска етика Евангеличко-хришћанске цркве	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%

3.1.2. Процене наставника о квалитету Програма наставе и учења

Поред општих питања на која су испитаници давали одговоре у оквиру упитника, који је посебно конструисан за потребе овог евалуативног истраживања, наставници су одговарали и на сет тврдњи које се односе на генералне процене Програма наставе и учења.

Такође, биће дат и осврт на потешкоће које су наводили а које отежавају извођење ових програма.

Табела 4. Мишљење наставника о квалитету Програма наставе и учења Верске наставе

	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Углавном се слажем	У потпуности се слажем
Програми ВН су занимљиви за ученике.	3.4%	10.1%	44.5%	42.1%
Програми ВН су инспиративни за наставнике.	2.7%	10.7%	42.3%	44.3%
Уџбеници и приручници за ВН које користе ученици су квалитетни.	22.5%	26.1%	33.9%	17.5%
Приручници за ВН које користе наставници су квалитетни.	16.0%	21.4%	36.1%	26.5%
Захтеви који се постављају пред ученике у настави ВН су примерени одговарајућем узрасту.	4.3%	14.5%	39.9%	41.4%
Оно што ученици уче у оквиру ВН подстиче развој њихове личности.	1.5%	4.3%	20.0%	74.2%
Оно што ученици уче у оквиру ВН представља добру основу за одговоран и ангажован живот ученика у савременом друштву.	1.0%	4.3%	17.2%	77.5%
Циљеви предмета ВН су јасни и разумљиви.	2.1%	6.7%	23.9%	67.4%
Очекивани исходи предмета ВН су јасни и разумљиви.	1.9%	8.6%	26.5%	63.0%
Предвиђено време за активности предмета ВН је добро одређено.	6.6%	13.2%	37.3%	43.0%
ВН је погодна за индивидуализован приступ у раду са ученицима.	2.5%	11.1%	36.4%	50.1%
Активности у оквиру ВН су сложене за извођење у групи.	15.1%	25.5%	33.0%	26.3%
Овај предмет пружа могућност да се успешно мере остварени резултати рада појединца.	3.6%	12.9%	40.8%	42.7%
За непосредну припрему у реализацији ВН потребно је много напора и времена.	6.7%	24.6%	39.5%	29.2%
Колеге у мојој школи уважавају значај предмета ВН.	6.5%	16.9%	38.8%	37.8%

	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Углавном се слажем	У потпуности се слажем
Један час недељно је довољно за остваривање циљева и исхода ВН.	25.4%	22.5%	30.5%	21.7%
Примењујем различите методе и технике рада у ВН.	1.4%	4.6%	27.9%	66.1%
Ефекти рада у ВН примећују се код већине ученика који похађају овај предмет.	2.2%	8.4%	40.6%	48.8%

На основу добијених резултата спајањем категорија *Уопште се не слажем* и *Углавном се не слажем* и категорија *Углавном се слажем* и *У потпуности се слажем* у две категорије супротног пола можемо закључити следеће:

- 87% испитаника сматра да су Програми наставе и учења овог обавезног изборног предмета занимљиви ученицима и да су инспиративни за ученике.
- 86% испитаника сматра да су Програми наставе и учења овог обавезног изборног инспиративни за наставнике.
- 94% наставника сматра да оно што ученици уче у оквиру Верске наставе подстиче развој њихове личности.
- 95% наставника сматра да оно што ученици уче у оквиру Верске наставе представља добру основу за одговоран и ангажован живот ученика у савременом друштву.

Овакав налаз показује да се, према мишљењу већине наставника, циљеви овог предмета остварују, при чему 91% наставника прописане циљеве овог предмета процењује као јасне и разумљиве као и да су очекивани исходи овог предмета јасни и разумљиви, што потврђује чак 89% наставника.

Дакле, може се рећи да испитаници уочавају да постоји простор за унапређивање програма. уџбеника и приручника:

- Готово 38% испитаника указује да постоји простор за унапређивање приручника за Верску наставу које користе наставници, док 48% наставника, што је готово половина испитаника, сматра да постоји простор за унапређивање уџбеника и приручника које користе ученици.

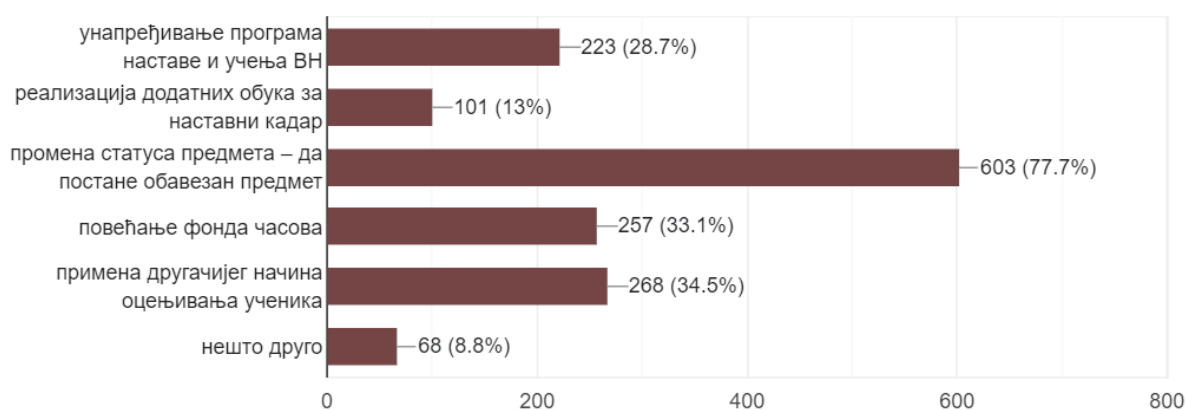
У наставку следи приказ додатних процена наставника, који употпуњавају претходно изнете процене, а односе се на процене релевантне за квалитет реализације овог предмета и неке од његових кључних карактеристика у педагошко-дидактичком смислу:

- Већина наставника (80%) сматра да је предвиђено време за активности у оквиру овог предмета адекватно процењено.
- Ако добијене налазе повежемо са наставним радом, то би значило да готово половина наставника сматра да има простора за унапређивање када је у питању прилагођавање активности на часу како би био могућ групни рад, али и веће могућности за индивидуализовани приступ у раду и праћење напредовања ученика.

- Мишљења наставника су готово подељена у погледу тога да ли су активности у оквиру овог предмета сложене за извођење у групи, па тако 59% испитаника сматра да јесу, а 41% да нису.
- Укупно 84% наставника сматра да овај предмет пружа могућност да се успешно мере остварени резултати рада појединца.
- Чак 90% наставника изражава сагласност у процени да се ефекти рада у оквиру Верске наставе примећују код већине ученика који похађају овај предмет.

Уз све претходно наведено, важно је указати и на посебно значајне евалуативне налазе који се односе на то шта је најважније за унапређивање наставе овог предмета, примарну предност и кључне изазове при реализацији овог предмета.

Графикон 1. Мишљење наставника Верске наставе о унапређивању предмета

У наставку следи тумачење добијених резултата.

- Наставници су били у прилици да наведу шта је, према њиховом мишљењу, кључно за унапређивање наставе овог предмета. Понуђене су им следеће могућности: *унапређивање Програма наставе и учења, реализација додатних обука за наставни кадар, промена статуса предмета – да постане обавезан предмет, повећање фонда часова, примена другачијег начина оцењивања ученика*, као и могућност да сами дају одговор.
- Највећи број испитаника сматра да би наставу овог предмета највише унапредила промена статуса предмета као и примена другачијег начина оцењивања ученика.
- 13% испитаника сматра да је кључно за унапређивање овог предмета реализација додатних обука наставника.
- Наставници који су искористили могућност да наведу нешто друго што би по њиховом мишљењу унапредило Верску наставу искористило је ту прилику. Најчешћи предлози које су наставници давали углавном се односе на промену статуса запослења наставника, нумеричко оцењивање, потребе за одобреним квалитетним уџбеницима. Неке од најинтересантнијих одговора изнећемо у целости: „Израда уџбеника и уџбеничког материјала у складу са унапређеним Програмом наставе и учења”, „Верска настава не сме бити стављена насупрот Грађанског васпитања. Предмети немају толико додирних тачака, често су потребни и један и други ђацима.”

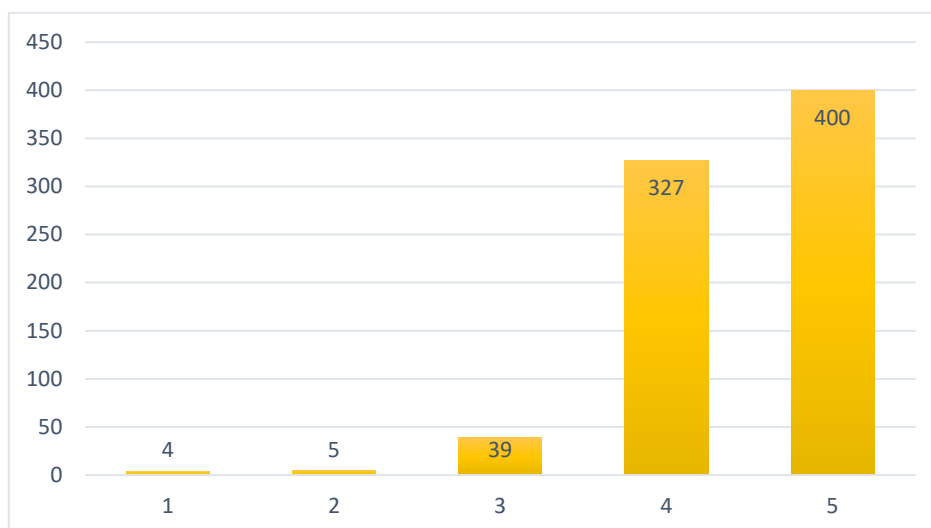
3.1.3. Резултати самопроцене компетенција наставника Верске наставе

У овом поглављу биће представљени сви евалуативни налази који се односе на самопроцене наставника када је реч о постојећим компетенцијама, компетенцијама за остваривање стандарда у оквиру области квалитета Настава и учење, као и резултати истраживања који се односе на идентификовање постојећег стања и потреба за даљим стручним усавршавањем тј. професионалним развојем учитеља који реализују наставу овог изборног предмета.

Упитник за наставнике који реализују Верску наставу предвиђао је општу самопроцену наставника када је реч о њиховој стручности за квалитетну реализацију предмета Верска настава. Наставници су били у прилици да на скали од 1 до 5 (где је 1 *Уопште нисам компетентан/-а*, а 5 – *Изузетно сам компетентан/-на*) дају своју процену.

Приказ налаза представљен је на *Графикону 2*.

Графикон 2. Ошћа самопроцена насавника у поледу њихове стручности за реализацију овог предмета

Резултати представљени на графикону показују да, генерално посматрано, 93,6% испитаника (испитаници који су заокружили оцене 4 или 5) сматра да су у мањој или већој мери компетентни, насупрот 6,4% испитаника који не деле став својих колега.

При томе је важно нагласити и евалуативни налаз да 97,6% испитаника наводи да је за њих остваривање овог предмета лични избор, а није наметнута обавеза. Ови резултати значајни су како за ефективност и квалитет реализације предмета, тако и за тумачење укупних налаза у оквиру овог поглавља.

У Табели 5 приказани су укупни резултати самопроцене компетенција наставника који предају Верску наставу.

Табела 5. Самопроцена наставничких компетенција

	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Углавном се слажем	У потпуности се слажем
Разумем сврху ВН у друштвеном и школском контексту.	1.0%	3.4%	10.7%	84.9%
Разумем концепт, основне принципе и вредности ВН.	1.3%	3.0%	9.9%	85.8%
Разумем и прихватам циљеве ВН.	1.0%	3.6%	10.7%	84.6%
Разумем постизање исхода ВН као развојни процес.	1.2%	3.7%	17.8%	77.3%
Прихватам сопствену улогу и одговорност за остваривање исхода ВН.	1.3%	3.5%	18.2%	77.0%
Разумем сложеност појмова и садржаја ВН.	1.3%	3.1%	16.3%	79.4%
Разумем повезаност садржаја, циљева и исхода и начина на који се они реализују.	1.5%	4.9%	21.5%	72.0%
Планирам наставу тако да су њени циљеви, методе и садржаји међусобно усклађени и доприносе остваривању исхода ВН.	1.7%	3.9%	23.7%	70.7%
Познајем везу садржаја ВН са садржајима других наставних предмета.	1.7%	4.9%	28.0%	65.4%
Покрећем активности у ВН у којима ученици могу активно да партиципирају (настава, пројекти, сарадња са локалном заједницом, ученички парламент).	2.3%	9.8%	34.6%	53.3%
Личним примером показујем да поштујем принципе и вредности ВН.	1.2%	4.0%	14.5%	80.4%
Планирам наставу полазећи од програма и исхода ВН уз уважавање потреба конкретних ученика и реалног контекста.	1.3%	5.2%	26.5%	67.1%
Користим активне, интерактивне и кооперативне стратегије учења и подучавања.	2.1%	7.4%	30.5%	60.1%
Обликујем и водим дискусију о темама релевантним за ВН уз поштовање саговорника, уважавање и прихватање разлика.	1.4%	3.9%	17.2%	77.5%
Користим различите изворе информација у настави значајне за садржаје ВН.	1.3%	4.5%	17.2%	77.0%
Вреднујем активности и постигнућа ученика у функцији њиховог напредовања у остваривању исхода ВН.	1.9%	5.8%	22.6%	69.7%

	Уопште се не слажем	Углавном се не слажем	Углавном се слажем	У потпуности се слажем
Стварам услове и оспособљавам ученике да прате сопствено напредовање у постизању исхода ВН.	2.2%	7.1%	32.9%	57.8%
Евалуирам наставни процес, напредовање ученика и сопствени рад ради унапређивања наставе ВН.	2.3%	7.4%	32.1%	58.2%
Похађам семинаре за стручно усавршавање у области ВН.	6.6%	11.1%	30.6%	51.7%
Размењујем искуства са колегама у сврху унапређивања ВН.	1.5%	6.2%	21.7%	70.6%
Знања и вештине из иницијалног образовања омогућавају ми да стручно остварујем ВН.	2.2%	6.3%	27.6%	63.9%
У настави настојим да не дође до гомилања информација („знања о вери”), већ да се учење спроведе у живот.	0.8%	5.3%	20.1%	73.8%
Динамиком активности у настави подстичем ученике на истраживачки и проблемски приступ садржајима тема.	1.7%	6.1%	32.1%	60.1%
У току реализације наставе стављам нагласак више на доживљајно и формативно, а мање на сазнајно и информативно.	2.5%	7.5%	35.5%	54.6%
Водим рачуна о психолошким чиниоцима извођења наставе – узрасту ученика, нивоу психофизичког развоја, интересовањима, склоностима, способностима и мотивацији ученика.	1.0%	4.6%	16.8%	77.5%
У остваривању ВН ја сам организатор и координатор ученичких активности у наставном процесу.	1.8%	5.5%	25.8%	66.8%
Процењујем реакције ученика путем евалуационих листића или на други начин.	4.8%	14.6%	38.8%	41.8%
У припремању за наставу водим рачуна о корелацији са другим предметима.	1.9%	8.3%	32.5%	57.3%

На основу добијених резултата спајањем категорија *Уопште се не слажем* и *Углавном се не слажем* и категорија *Углавном се слажем* и *У потпуности се слажем* у две категорије супротног пола можемо закључити следеће:

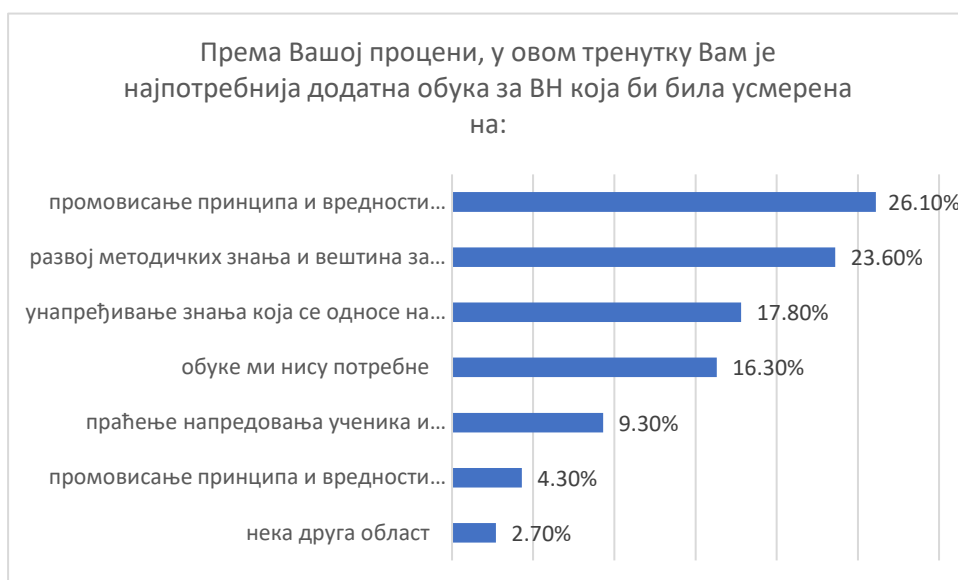
- Укупно преко 96% наставника се изјаснило да разуме сврху Верске наставе у друштвеном и школском контексту, разуме и прихвата циљеве али и разуме постизање исхода као основни развојни процес, што уједно потврђује и раније изнете наводе.
- У прилог чињеници да је могућа корелација са другим наставним предметима говори податак да готово 93% наставника јасно види везу између предмета Верска настава и других предмета.

- Када је у питању компетенција која осигурава квалитет реализације наставе говори и податак да чак 94% наставника разуме повезаност садржаја, циљева и исхода и начина на који се они реализују, што уједно говори о томе да веома велики број наставника себе сматра изузетно компетентним у овој области па то уједно и оправдава чињеницу релативно малог процента наставника који се изјаснио да му је потребна додатна подршка у овом домену.
- У прилог томе да већина наставника примењује индивидуализован приступ у раду и осврће се на психолошке и узрасне карактеристике ученика говори и податак да се чак 95% наставника изјашњава да изузетно води рачуна о психолошким чиниоцима извођења наставе – узрасту ученика, нивоу психофизичког развоја, интересовањима, склоностима, способностима и мотивацији ученика.
- Такође је занимљив и податак да чак 92% наставника одабраном динамиком активности у настави подстиче ученике на истраживачки и проблемски приступ садржајима тема, што јасно упућује на иновативније приступе у настави који су све више пожељни.

3.1.4. Резултати налаза наставника Верске наставе по питању реализације и статуса предмета

У овом евалуативном истраживању, путем упитника дошло се и до додатних евалуативних налаза о једном броју питања у вези са реализацијом и статусом предмета. Ови налази се могу сматрати корисним за доношење одлука на системском нивоу и за решавање конкретних питања и изазова. Како би се нешто конкретно предузело, путем упитника најпре су добијени подаци о потреби за обукама наставника Верске наставе, што је приказано на *Графикону 3*.

Графикон 3. Мишљење наставника Верске наставе о потребним обукама

Према расподели одговора може се рећи да већина наставника сматра да су им потребне обуке у одређеном аспекту наставе. По четвртина испитаника сматра да су им обуке потребне из области промовисања принципа и вредности верског образовања, као и из развоја методичких знања и вештина за интерактиван рад. Нешто испод петине наставника сматра да им је потребно унапређивање знања о психолошким аспектима ученика. Сваки десети наставник сматра да му је потребна обука из праћења напредовања ученика. Око 16% наставника сматра да им нису потребне никакве обуке.

При одговарању на питање о приоритетима за даље унапређивање програма Наставе и учења Верске наставе, испитаници су наводили по две приоритетне области. Њихове одговоре о стручном усавршавању можемо видети на *Графикону 4*. Изнад 40% испитаника сматра да је потребно имплементирати иновативне приступе у настави и учењу. Изнад четвртине испитаника сматра да је потребно унапредити методе и технике наставног рада. Нешто испод четвртине њих сматра да треба унапредити комуникацију. Изнад петине испитаника сматра да је потребно унапредити подршку ученицима из осетљивих група.

Графикон 4. Мишљење наставника Верске наставе о стручном усавршавању

На *Графикону 5* се може видети расподела одговора о мишљењу наставника о похађању Верске наставе. Када је у питању заступљеност предмета у наставним плановима, 96,5% наставника сматра да предмет треба да постоји у свим разредима основне и средње школе, док 3,5% сматра да треба изучавати овај предмет само у неким разредима током школовања.

Графикон 5. Мишљење наставника Верске наставе о похађању овој предмету у појединим разредима

На Графикону 6 могу се видети мишљења наставника о најбољем моделу реализације наставе. Већина наставника (81,8%) је за то да предмет Верска настава буде обавезан програм у свим разредима, док је само 5,4% за постојећи модел, где се ученици опредељују за један од два обавезна изборна предмета и 7,9% сматра да овај предмет треба да буде на заједничкој листи свих изборних предмета, без посебног статуса (обавезност опредељивања за један од два понуђена).

Графикон 6. Мишљење наставника Верске наставе о моделу реализације овој предмету

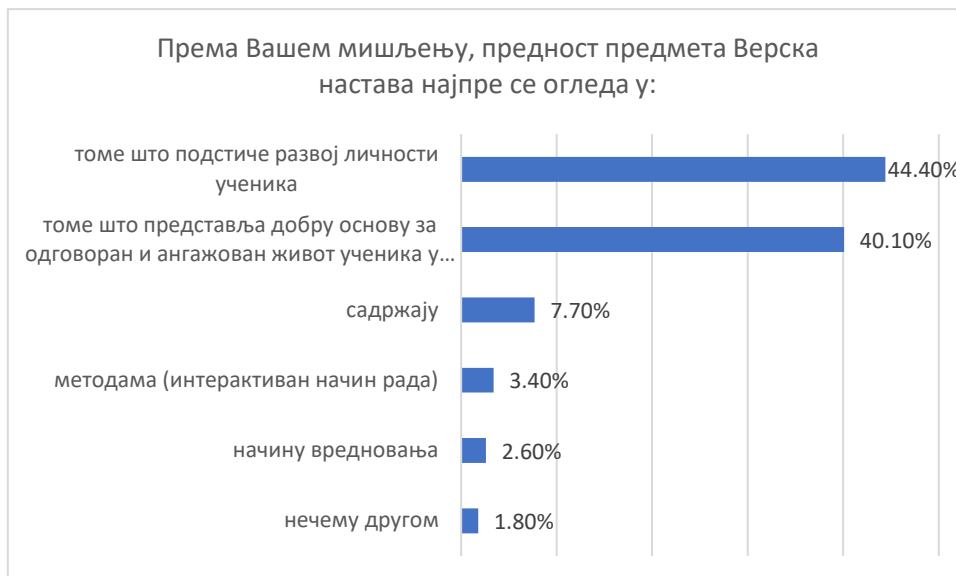
На *Графикону 7* се могу видети мишљења наставника о аспектима предмета Верске наставе којим су највише задовољни. Наставници су најзадовољнији аспектом васпитног утицаја на ученике. Око 34% испитаника процењује да је предност предмета у томе што васпитава и негује вредности код ученика. Око 19% испитаника је задовољно тиме што ученици боље упознају себе и више уважавају друге. Такође, 15% испитаника су задовољни тиме што ученици размењују осећања, мишљења и слободног изражавања. Наставници су задовољни следећим аспектима у нешто мањој мери: *решавање проблема из свакодневног живота* (14,3%), *учење кроз искуство* (5,8%), *развој опште културе и понашања* (5,8%), *учење кроз игровне активности* (3,1%) и *тимски рад и сарадња* (3%).

Графикон 7. Мишљење наставника Верске наставе о аспектима утицаја овог предмета на ученике

На *Графикону 8* се могу видети мишљења наставника о највећим предностима овог предмета. Наставници сматрају да је највећа предност предмета у томе што подстиче развој личности ученика (44,4%). Велики број наставника (40,1%) сматра да овај предмет представља добру основу за одговоран и ангажован живот ученика у савременом друштву. Остали сматрају да се предност огледа у садржају предмета (7,7%), методама, односно интерактивном начину рада (3,4%) и начину вредновања (2,6%).

Графикон 8. Мишљење наставника Верске наставе о предностима овог предмета

Наставници су процењивали које су највеће препреке предмета, а такође и давали предлоге за унапређивање истог. Као највећу препреку (Графикон 9), наставници су навели недовољан број часова за програм, нешто изнад четвртине њих. Сличан број наставника наводи недостатак наставних средстава за учење као највећу препреку. Око 15% испитаника наводи да је број ученика препрека у реализацији наставе. Нешто изнад десетине испитаника рекло је да је оцењивање ученика највећа препрека. Девет процената испитаника наводи немотивисаност ученика као највећу препреку. Остале препреке које су испитаници идентификовали су: неприлагођеност тема узрасту (6,3%), немогућност остваривања свих циљева и исхода наставе (3%) и реализација препоручених метода и техника рада (2,1%).

Графикон 9. Мишљење наставника Верске наставе о изазовима/препрекама у реализацији наставе

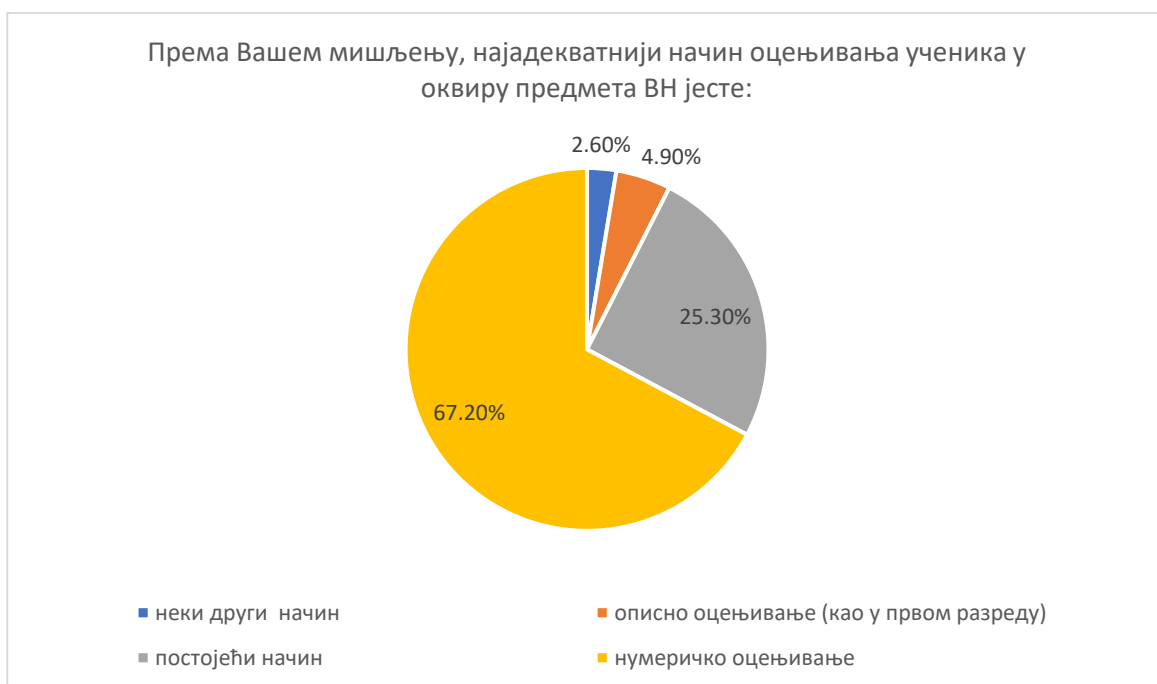

Препоруке које се тичу унапређивања Верске наставе могу се видети на *Графикону 10*. Највећи број испитаника рекао је да је потребна промена статуса предмета (да постане обавезан) – њих скоро 80%. Тачно трећина испитаника је рекла да је потребно повећати фонд часова. Испод 30% испитаника навело је да је битно унапредити Програм наставе и учења Верске наставе. Тринаест процена испитаника је рекло да је потребна реализација додатних обука за наставни кадар. Њих 34,6% је навело да је потребна примена другачијег начина оцењивања. С тим у вези, око 74,7% испитаника су предложили начин (*Графикон 11*) на који се оцењивање може променити: 67,2% да буде нумеричко, да остане постојеће 25,3%, 4,9% да буде описно и на неки други начин њих 2%.

Графикон 10. Предлози за унапређивање Верске наставе

Графикон 11. Мишљење наставника Верске наставе о начину оцењивања ученика

3.2. РЕЗУЛТАТИ ДЕСКРИПТИВНЕ СТАТИСТИКЕ – УЧЕНИЦИ ОСНОВНИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА

За потребе овог евалуативног истраживања посебно је конструисан упитник с циљем сагледавања посебно значајне ученичке перспективе о квалитету и реализацији овог предмета. У оквиру овог поглавља приказани су укупни резултати добијени путем овог упитника.

44 424 ученика основних и средњих школа попунило је онлајн анкету која се односи на похађање Верске наставе. Од укупног броја испитаника 54,8% су девојчице, а 45,2% су дечаци. 29 342 ученика (66%) су ученици основних школа, док преосталих 15 082 ученика (34%) јесу ученици средњих школа.

Ученици основне школе и ученици средње школе изразили су своје мишљење о предмету Верска настава, о квалитету рада на часу у односу на различите захтеве наставе: методе рада, управљање наставом, начин комуникације, активност ученика на настави и стварање потребних услова за рад. У тумачењу налаза који следе потребно је имати у виду чињеницу да су у истраживање укључени ученици који су се добровољно прихватили да учествују у истраживању и да се ради о веома мотивисаном узорку.

Добијена је статистички значајна разлика између постигнућа ученика основних и средњих школа, с тим што ученици основне школе постижу више просечне резултате. Ипак, овај резултат није валидан зато што је узорак доста велик, те се на овој величини узорка увек добијају значајне статистичке разлике. Из тог разлога, израчунат је Коенов *D-statistic* који говори о величини ефекта, а који износи $d = 0.025$, што представља минималан ефекат. Иако су добијене статистички значајне разлике, оне су практично непостојеће, стога се закључује да ученици основних и средњих школа показују исти ниво задовољства Верском наставом.

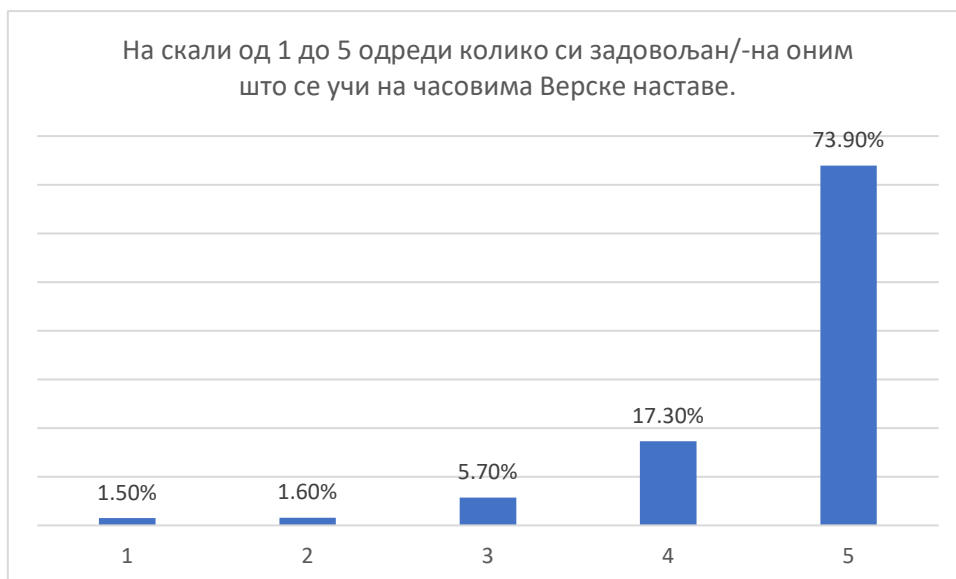
Више од половине испитаника похађа Верску наставу дуже од 5 година и то 29 815 ученика (67,19%). Преостали испитаници Верску наставу похађају у периоду од 1 до 4 године и дистрибуција у овим категоријама је: 1 годину похађа 8,1%, 2 године – 6,6%, 3 године – 6,6%, 4 године – 12,2%.

Од укупног узорка, Православни катихизис похађа 38 763 испитаника (87,3%), Исламску вјеронауку (илмудин) 2 063 (4,6%), Католички вјеронаук 905 (2%), Верско васпитање Реформатска хришћанске цркве 1 025 (2,3%), Хришћанску етику Евангеличке хришћанске цркве 596 (1,3%), Евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в. 306 (0,7%). У узорку испитаника 766 ученика (1,7%) навели су да похађају веронауку – Јудаизам. Уколико се осврнемо на податке које смо добили од Савеза јеврејских општина Србије претпостављамо да су ученици изабрали ову опцију узимајући у обзир да ове часове похађају ван редовне наставе у својим општинама које имају ову врсту организације коју реализује рабин.

3.2.1. Опште задовољство ученика часовима Верском наставом

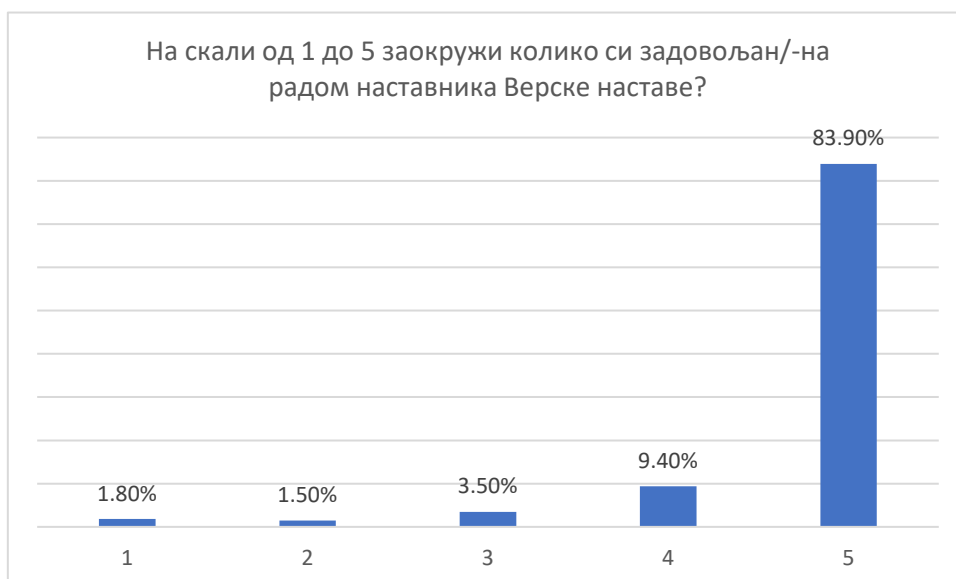
На *Графикону 12* можемо видети дистрибуцију резултата на питању „На скали од 1 до 5 одреди колико си задовољан/-на оним што се учи на часовима Верске наставе”. Ученици су већински задовољни оним што уче, с обзиром на то да је њих 91,2% дало оцену 4 или 5.

Графикон 12. Задовољсїво ученика часовима Верске наставе

Када је у питању задовољство наставником, ученици су такође оценама од 1 до 5 процењивали колико су задовољни радом свог наставника. Расподелу њихових одговора можемо видети на *Графикону 13*. Већина испитаника је задовољна радом свог наставника, те им дају оцене 4 или 5 (93,3%).

Графикон 13. Задовољсїво ученика радом наставника Верске наставе

Табела 6. Мишљење ученика о програму и реализацији Верске наставе

	Уопште се не слажем	Делимично се слажем	Углавном се слажем	У потпуности се слажем
Оно што се учи на часовима Верске наставе је занимљиво.	4,4%	17,8%	24,5%	53,3%
Оно што се учи на часовима Верске наставе није тешко за већину ученика.	5,7%	14,7%	18,8%	60,8%
Оно што учим из овог предмета могу да применим у свакодневном животу.	6,7%	23,8%	24,5%	45,0%
На часовима Верске наставе сваки ученик има прилику да активно учествује.	4,1%	13,8%	13,6%	68,6%
Начин рада на часовима Верске наставе ми је занимљивији него на већини других часова.	9,5%	23,0%	25,4%	42,1%
Оно што се учи на часовима Верске наставе треба да буде обавезно за све ученике.	15,6%	25,4%	22,5%	36,5%
У школи имамо одговарајуће услове за извођење активности на часовима Верске наставе.	10,5%	23,7%	25,3%	40,6%
У оквиру часа Верске наставе успевамо да завршимо све започете активности.	6,6%	19,6%	26,0%	47,8%
Оно што учимо на Верској настави позитивно утиче на понашање ученика и на наше ставове.	6,5%	17,4%	19,3%	56,8%

С циљем процене општег задовољства ученика овим предметом они су били у прилици да се изјасне како доживљавају похађање овог предмета, да дају процену општег задовољства предметом, процене колико су задовољни радом наставника, да наведу да ли ће поново изабрати овај предмет и да ли и зашто би или не би препоручили овај предмет својим вршњацима. У наставку следе кључни евалуативни налази у односу на наведена питања:

- 71,7% ученика изражава задовољство избором Верске наставе као изборног предмета. 19% ученика похађање наставе овог изборног предмета доживљава као обавезу која га не оптерећује много, док само 2,1% ученика сматра да је то за њих обавеза која представља велико оптерећење. Можемо закључити да већина ученика који бирају предмет Верска настава изражавају задовољство похађањем овог програма.
- У прилог горе наведеном говоре и подаци да се 87,1% ученика изјаснило да ће овај изборни предмет похађати и наредне године. Само 9,2% ученика није сигурно у свој избор за наредну годину. Незадовољство предметом и жељу за променом предмета исказало је свега 3,8% ученика.
- Задовољство оним што уче у оквиру овог предмета изразило је преко 73% ученика основне и средње школе наводећи да су веома задовољни или задовољни. Оцене 3, 2 и 1 даје мање од 10% ученика основних и средњих школа. Добијени налаз се може сматрати позитивним и усклађеним са укупним проценама квалитета Програма наставе и учења добијеним од наставника.
- Чак 95,7% ученика би овај предмет препоручило осталим ученицима, што имплицитно указује на високо задовољство због похађања овог изборног предмета. Прецизнија расподела ових резултата (по конфесијама) може се видети у Табели 7.

Табела 7. Сјав ученика о прејоруци за похађање овој предмету

	Ученици:			
	основна школа		средња школа	
	Да ли би осталим ученицима препоручио/-ла да изаберу предмет Верска настава?		Да ли би осталим ученицима препоручио/-ла да изаберу предмет Верска настава?	
	да	не	да	не
Православни катихизис (веронаука)	96,0%	4,0%	95,2%	4,8%
Исламска вјеронаука (илмудин)	96,7%	3,3%	97,1%	2,9%
Католички вјеронаук	94,2%	5,8%	88,4%	11,6%
Евангеличко-лутерански вјеронаук Словачке евангеличке цркве а.в.	96,7%	3,3%	90,9%	9,1%
Верско васпитање Реформатске хришћанске цркве	95,3%	4,7%	97,5%	2,5%
Хришћанска етика Евангеличко-хришћанске цркве	94,9%	5,1%	92,7%	7,3%
Веронаука – јудаизам	92,0%	8,0%	92,1%	7,9%

- Задовољство ученика огледа се у неколико кључних предуслова који се односе на успешну реализацију предмета, задовољство радом наставника и сличним ставовима. У највећем проценту задовољство ученика се огледа у занимљивом раду на часу (35,6% ученика), 19% ученика сматра да похађање часова Верске наставе представља добру основу за добар и ангажован живот у савременом друштву. Њих 14,4% ученика истиче да су садржаји ових програма занимљиви, 13,4% изражава своје задовољство због начина комуникације које наставник има са ученицима.
- Индикативан податак који говори у прилог задовољству ученика овим предметом јесте и тај да би преко 87,1% ученика основне и средње школе изабрало овај предмет и наредне године, као и да би га преко 95,7% њих препоручило својим вршњацима. Као примарни разлог за препоруку издваја се занимљив начин рада на часу. Преко 90% ученика највишом оценом оцењује рад наставника и тако изражава своје задовољство овим предметом.

У приказима нисмо одвајали одговоре ученика основних и средњих школа који се односе на задовољство похађања Верске наставе будући да нема значајних статистичких разлика у одговорима које су давали ученици основних и средњих школа. Ученици основних школа су се у незнатно већем проценту у односу на средњошколце изјаснили да би радије препоручили предмет Верска настава другим ученицима.

Разлози због којих би ученици препоручили или не би препоручили другима овај предмет приказани су на Графиконима 14 и 15.

Графикон 14. Разлози због којих би ученици препоручили другима овај предмет

Графикон 15. Разлози због којих ученици не би препоручили другима овај предмет

На питање *Шта би, према твом мишљењу, највише допринело томе да Верска настава буде боља за ученике?*, ученици основне школе одговорили су на начин који је представљен на *Графикону 14*. Највише ученика је рекло да ништа не би требало мењати (44%). Нешто испод четвртине ученика је рекло да би требало додати нове теме и радионице и задржати постојеће. Испод петине ученика сматра да би требало повећати број часова за овај предмет. Расподела ученика на осталим препорукама су: *увести оцењивање као у другим предметима* (10,9%), *неке теме заменити новим* (8,4%), *побољшати рад наставника* (3,9%), *нешто друго* (3,7%) и *смањити број радионица* (1,9%).

Графикон 16. Мишљење ученика о унапређењу Верске наставе

